

(անկատար տառադարձութեան արդիւնք), գոնէ կենդանի լեզուներուն մէջն էլ ըստ յարեթական հնչիւնաբանութեան պատմութեան՝ ներկայանում է օրինաւոր, պատահող փաստ, որի մասին ի մէջ այլոց վկայում է նաեւ *dam-խօսքի վրացերէն* *da* (< *dam-*) ձեւը «քոյր» իմաստի համար:

Վիեննա, 16 Փետր. 1920:

Ն. ՄԱՌ

«ՃՆՃՂՈՒԿ»,

«Հանդէս» 1921, էջ 83 մեծ բաւարարութեամբ կարգացի Prof. Dr. F. Kraelitzի յօդուածը ճշդ-ի բառի մասին: Հեղինակը լիովին իրաւունք ունի պնդելու, ինչ որ նա պնդում է. բառս տաճկերէնում օտարամուտ է, բայց հայերէնից թէ ուրիշ լեզուից, այդ արդէն ուրիշ հարց է: Հայ ճշդ-ի յարեթական ծագում ունի, բնիկ հայերէն բառ է, հայերէնի յարեթական շերտի պատկանող, ուրեմն խօսք չէ կարող լինել նրա տաճկական ծագման մասին: Հայ. բառիս յարեթական ծագման մասին արդէն գրած եմ Яфетические элементы въ языкахъ Арменіи հետազոտութեան մէջ: Այն տեղ առաջ է բերուած նաեւ վրացերէն *tintraqa* (= *թինտակ*), որ գուցէ աւելի հետաքրքրական է տաճկերէն ձեւը լուսարանելու համար. ի հարկէ բառս նշանակում է «Sperling», առ հասարակ փոքրիկ թռչուն, բայց իսկական, կամ աւելի ճիշդ ասած՝ նախնական նրա նշանակութիւնն այն է, ինչ որ է ոռոսերէնում крапивникъ, այս ինքն Zaunkönig, roitelet. Ինչպէս ոռոսերէնում այս փոքրիկ թռչունի անունն ածանցուած է крапива ելնէ բառից, նոյնպէս եւ վրացերէն *tintraqa* ածանցուած է *qintar* (< *tinfar*) ելնէ բառից: Թէպէտ բառս յարեթական՝ բայց բուն վրացերէն չէ, իւրացուած է յարեթական լեզուների որոշ խմբից. բայց սրա մասին արդէն գրած եմ, կրկնել չարժեք:

Պարիս, 13 Մարտ 1921:

Ն. ՄԱՌ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

«ԶԵՒՍ», ԲԵՌԻՆ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

Բնիկ հայերէն գունաւորուած «Արմաշտ» եւ «Որդի» բառերուն քով դասական մատենագրութիւնը գործածած է նաեւ զուտ յունական «Զեւ» բառը: Նման յոյն *Ζεὺς* եւ լատին *Iupiter* անուններուն՝ «Զեւ»-ն ալ հայերէնի մէջ ենթակայ եղած է անկանոն հոլովման մը, զոր կարեւոր կը համարիմ մատնանշել այստեղ. — «Եթէ այսպէս իցէ, որպէս առաքեալ ասէ, ապա անմահ Զեւ», Ոսկեբ., Մեկն. Պաւլ. Ա, էջ 302 = *ἀθάνατος ὁ Ζεὺς*, «ուստի վճարիցիմք եւ հաստատիցեմք եթէ չէ Աստուած Զեւ», անդ = *ὅτι οὐκ ἔστι θεὸς ὁ Ζεὺς*, «զհետեւի պատկերի» այսմիկ, որ կոչի Զեւ», Վկայաբ. Գուրիայ եւ Շմոնի (հրաբկ. Գ. Տէր-Մկրտչեան), էջ 66, տող 76. օրինաւոր այս ուղղականի կողքին կայ «Դիւ» ձեւով ուղղականը մըն ալ. այս անսովոր ձեւը սակայն կը կիրարկուի այն տեղ միայն, ուր Ոսկեբ. բառին թարգմանիչը կը դադրի յոյն յառաջադիր բնագրին քերականօրէն հետեւելէ, այսինքն՝ երբ յոյնին հայցական ձեւը ենթակայի կը վերածէ՝ այսպէս *τεθνυχέναι τὸν Δία εἰπόντες... τὸν Δία εἰπόντες τετελονηχέναι* հայցականները հայերէնի կը փոխուին՝ «չմեռաւ Դիւ... զի ասն» թէ մեռաւ Դիւ» ձեւերով, Ոսկեբ., անդ. էջ 302: Ուղղակի թարգմանչէն են հետեւեալ տողերը «ապա անմահ Զեւ», զոր եւ Դիւն կոչեն, եւ հայերէն Արմաշտ, անդ, էջ 302, որուն դէմ, ինչպէս վերը յառաջ բերի, յոյն ունի միայն *ἀθάνατος ὁ Ζεὺς*. Յունարէնի եւ լատիններէնի մէջ *Ζεὺς* եւ *Iupiter* ի հայցականները կը զարտուղին իրենց ուղղականէն փոխուելով *Δία* եւ *Iovem*, բայց հայերէնի մէջ, որովհետեւ եզակիի մէջ հայցականն ուղղականէ ունի տարբերութիւն չունի, «Զեւ»-ի կամ «Դիւ»-ի հայցականն ալ կը կ'ըլլայ «կոչեին զԲառնաբաւ Դիւ», Գործք. Առաք. ԺԴ, 11 = *ἐχάλουν τε τὸν Βαρνάβαν Δία*, «զոր եւ Դիւն կոչեն», Ոսկեբ., անդ, էջ 302, որուն յունարէնը չկայ. «Եւ (շ)Զեւ» կուռս նշովեալ խոստովանեցին», Վկայաբ. Գուրիայ եւ Շմոնի, էջ 64, տող 32. ՀԲ. Ու. Գր. տեղեկութիւն հաստատած մը յառաջ կը բերէ, ուր կայ «Դիւ» երեւութապէս բնիկ յունական հայցական ձեւը՝ «է շերիմ ինչ ի կրետէ, զոր ասեն նոքա Դիւ» զոր հայք Արամազդ կոչեն (Ա, էջ 625), այս հաստատածը սակայն՝ ինծի ծանօթ Ոսկեբ.

բանի մէջ գոյութիւն չունի, այլ կայ «ի կրե-
տացոյց քաղաքին շիրիմ ինչ էր Դիւն, այսինքն է
Արամազդայ, անդ, էջ 301, որ սեռական է: Հայ
մատենագրութիւնը սեռականի համար ալ կրկին
ձեւեր կը ներկայացընէ: Նախ խորշելու համար
անտարակոյս «*Ջէ-տի» սեռական անսովոր ձեւէն,
կը շեղի միշտ նախաբանագրէն հնարելով շատ հետա-
քերական ինքնատիպ սեռական մը՝ «Ջէ-տի»
այսպէս Գուրիայ եւ Շմանի վկայաբանութեան մէջ
ասորի աստուծոյ օրինաւոր սեռականին դէմ (տես
Rahmani, Acta Guriae et Shamoniae,
Romae 1899, էջ 6, 8) երեք անգամ կը դնէ
«եղեալ է առաջի Ջէ-տի» Դիւն, էջ 70, տող 164,
«եւ ոչ արկանէ խունկ եւ կնդրուկ առաջի Ջէ-
տի», էջ 70, տող 166, «որ եղեալ է առաջի
Ջէ-տի» Դիւն, էջ 82, տող 447, միեւնոյն ձեւ
սեռականը կը գործածէ նաեւ Ագաթանգե-
ղոս իր կարգին «Եւ անդ կործանեցին զբազին
Ջէ-տի», Արամազդայ, էջ 409, որուն յոյն
թարգմանութիւնն ունի τοῦ πατρὸς Διὸς παν-
τοδαιμονος (հրարկ. Lagarde, էջ 67). սեռա-
կանի երկրորդ ձեւը կը բղխէ «Դիւն» արմատէն եւ
կը համապատասխանէ յոյն Διὸς օրինաւոր սեռա-
կանին. «Իսկ քուրմքն Դիւն», Գործք. Առաք.
ԺԳ, 13 = ὁ τε ἱερεὺς τοῦ Διὸς, «շերիմ ինչ
էր Դիւն» (τοῦ Δεὸς). այսինքն է Արամազդայ,
Ոսկեբ., անդ, 302: «Ջէ-տի» իբրեւ տրական
գործածուած չէ, «Դիւն» ձեւը ընդհանրապէս
կայ երկու անգամ կիրարկուած տրական իմաստով
«շերիմ շինեցին, ասէ, անսուրբ կրեացեցին Դիւն»,
Դժ. հայքն Արամազդ ասեմ, Ոսկեբ., անդ,
էջ 301, որուն ճշգրիտ համապատասխան հա-
տուած մը չկայ յոյնի մէջ, այլ կայ միայն Արա-
մազդայ տապանաքարին արձանագրութիւնը ἐν-
ταῦθα Ζάβ κεῖται, ὅν Διὰ χιχλήσχοισι, «այլ
որ ինչ Աստուծոյ վայել էր, եւ ոչ Դիւն», անդ,
էջ 303, այս տրական հոլովին համապատասխան
բառն ալ կը պակսի յոյնի մէջ, մինչ շարունակու-
թեան մէջ գործածուած οὐκ ἔστιν οὐδὲ
κρίως ἐπιτεθέντα τῷ Διὶ տրականը հայերէնի
մէջ նախագրութեան մը միջնորդութեամբ կը փո-
խուի կը դառնայ սեռական «որ ինչ ոչ հաստա-
տութեամբ եւ ճշմարտութեամբ կայր ի վերայ
Դիւն, զայն հաստուցանէ Աստուծոյ», անդ, էջ 303,
Բառերու բացառական հոլովը գործածելու թէեւ
առիթ չեն ունեցած դասական մատենագիրները,
նակայն գործածած են պատմական հոլովը, «Իսկ
Դիւն ասէր պիտեան», Ոսկեբ., անդ, էջ 303
= περὶ τοῦ Διὸς, «որ ինչ Դիւն» (περὶ
τοῦ Διὸς) էր ասացեալ... ոչ եթէ որ ինչ

Դիւն» (περὶ τοῦ Διὸς) էր ասացեալ, զայն
յԱստուած ձգէր, անդ, էջ 303: Եղբիկ կը
մատակարարէ մեզի խնդրական բառիս գործիա-
կան ձեւը. «առ կռոնան եւ թէալ եւ Դիւն եւ
Ապոլոնի», էջ 207, զոր չեմ գիտեր ինչ հի-
մար Dia կը թարգմանէ Schmid, Des Var-
dapat Eznik von Kolb «Wider die Sekten»,
էջ 152: Հիմայ եթէ յառաջ բերուած տեղիք-
ներու մէջ գործածուած խնդրական ձեւերն ի մի
ամփոփենք, կ'ունենանք հոլովման սա պատկերը.

ուղղ. Ջէ-տի, Դիւն, Ζεὺς, Ζάβ, Iupiter
հայք. Ջէ-տի, Դիւն, Δία, Iovem
սեռ. Ջէ-տի, Դիւն, Διὸς, Iovis
տր. Դիւն, Διὶ, Iovi
պատմ. Դիւն, περὶ τοῦ Διὸς, de Iove
գործ. Դիւն, — — —

Հ. ԱՐՄԱՅԱՆՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՔՆՆԵՐԱՅԻՐԻՆ. ՀԱՅՐԱՅԻՐԻՆ

ՆՈՐԱՅԻՐ Ն. ԲԻՆԱՅԻՐԱՅԻՐ

(Հրդեհ-հրդեհ)

Ժ. 458. «Գետնի աղիք. որ եւ Գետնի
պտուղ. Գուցէ լաւ եւս համարուի երկրմայր
անունն հայերէն. որոյ համար բժշկարանն [տպ.
բժշկարանն] կ'ըսէ, «խոտ է. երկու ազգ է,
մէկին ծաղիկն կարմիր եւ մէկին ծիրանի՝ զէտ
կապուտ»: — 269. «Աքսար...: Հաւանորէն
այս է եւ հայերէն Գետնի պտուղ եւ Գետնի
աղիք կոչուածն, այլ եւ երկրմայր, զորս տես
ի կարգին»: — Տես Գետնի աղիք եւ ի
թ. 681:

= Նոր Հայկղ. կը գրէ ի բառն Գետնի.
«Գետնի պտուղ կամ Գետնի աղիք. որ եւ երկր-
մայր [տպ. երկրմայր]. ըստ բժշկարանի է Սո-
լունն հողային. եւր ռոյն-լոյն, խաւարին»: Եւ ի
բառն երկրմայր. «Երկրմայր. Գետնի պտուղ,
տես ի բառն Գետնի: Դարձեալ՝ ըստ բժշկա-
րանի, «Երկրմայր՝ խոտ է երկու ազգ. միոյն
ծաղիկն կարմիր, եւ միւսոյն ծիրանի զէտ կա-
պուտ»:

Երկրմայր, իբր ծաղիկ, կը ցաւիմ որ չգի-
տեմ թէ յոր բժշկարանէ է. բայց գիտեմ
զմիւս նշանակութիւն բառիդ, որ է Որդն (կամ
Սողուն հողային, ըստ Նոր Հայկղ.), գղ. Ver de
terre. Ամիրադլմաթ կ'ըսէ «Սնգիտի անպէտ»,
4*